

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1451

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID:ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 894

Kitap Adı: Sünnî ve Şîî Kaynaklara Göre Gazve ve Seriyelerde Hz. Ali (eş-Şâmî ve el-Meclisî Örneği)

Book Title (English): Ali ibn Abi Talib in gazwas and Sariyyas from Sunni and Shiite Perspectives -Example of al-Shamaki and al-Majlis-

ISBN: 978-625-6123-46-5

DOI: <https://doi.org/10.70458/fcr.9786256123465>

Yazar | Author: Fatih Muhammed ÇAKMAK | orcid.org/0000-0003-1573-7892

Kurum | Institution: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

ROR ID: ror.org/05mskc574

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 150

Yayın Tarihi | Publication Date: Kasım | November 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBG | Tarih: Orta Doğu | History: Middle Eastern

BISAC: RELIGION | İslam / Tarih | Islam / History

THEMA: HJQ | Dinler Tarihi: İslamiyet | History of Religion: Islam

LC: BP60 | İslam - Tarih | Islam - History

Atf Bilgisi | Cite as: Çakmak, Fatih Muhammed. *Sünnî ve Şîî Kaynaklara Göre Gazve ve Seriyelerde Hz. Ali (eş-Şâmî ve el-Meclisî Örneği)*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

**Sünnî ve Şîî Kaynaklara Göre
Gazve ve Seriyelerde
HZ. ALİ
-eş-Şâmî ve el-Meclisî Örneği-**

Dr. Fatih Muhammed ÇAKMAK

Ankara 2024

Yazar Hakkında

Fatih Muhammed ÇAKMAK

1990 yılında Bolu Gerede’de doğdu. 2014 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesinde başladığı yüksek lisans eğitimini 2017 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalında bitirdi. Yine Ankara Üniversitesi bünyesinde aynı alanda “İbn Haldûn’da Hz. Muhammed Tasavvuru” başlıklı doktora çalışmasını 2023 yılında tamamladı.

Suudi Arabistan’da, Kral Suud Üniversitesinde, bir yıl Arapça dil eğitimi aldı. Çeşitli dergilerde yayın kurulu üyeliği, editörlük ve genel yayın yönetmenliği yaptı. Ankara merkezli yayın yapan özel bir radyoda yaklaşık 3 yıl program hazırlayıp sundu.

Yaklaşık 7 yıl boyunca görev yaptığı Türkiye Diyanet Vakfında sırasıyla TDV Kadın Aile Gençlik ve Merkezi (KAGEM) Eğitim ve Akademik Faaliyetler Uzmanı, Özel Kalem Müdürü, Kurumsal İletişim Koordinatörü ve Gönüllü Koordinatörü olarak vazife yürüttü.

Ulusal ve uluslararası ölçekli gönüllülük ve gençlik hizmetlerinde proje editörlüğü ve koordinatörlük yapmaya devam ediyor. İslam Tarihi, edebiyat, sivil toplum, toplam kalite yönetimi ve sair alanlarda yayın yapan dergilerde akademik ve kültürel yazılar yazmayı sürdürüyor.

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesinde Doktor Öğretim Görevlisi olarak çalışmalarına devam eden Çakmak, aynı üniversitede Kalite Koordinatör Yardımcısı görevini de yürütmektedir.

About the Author

Fatih Muhammed ÇAKMAK

He was born in 1990 in Bolu Gerede. In 2014, he graduated from Ankara University Faculty of Divinity. He completed his master's degree at Ankara University Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts in 2017, which he started at Konya, Necmettin Erbakan University. He completed his doctoral study titled "İbn Khaldun's Envisagement of Prophet Muhammad" in the same department at Ankara University in 2023.

He studied Arabic language at King Saud University in Saudi Arabia for one year. He worked as a member of the editorial board, editor and editor-in-chief in various journals. He prepared and presented a program on a private radio broadcasting in Ankara for about 3 years.

He worked as Education and Academic Activities Specialist, Chief of Staff, Corporate Communication Coordinator and Volunteer Coordinator at the Türkiye Diyanet Foundation of Türkiye (TDV) for about 7 years.

He continues to work as a project editor and coordinator in national and international volunteering and youth services. He continues to write academic and cultural articles in journals publishing in Islamic History, literature, civil society, total quality management and other fields.

Çakmak, who continues to work as a Lecturer Doctor at Ankara Hacı Bayram Veli University, is also the Deputy Quality Coordinator at the same university.

Kitap Hakkında

Sünnî ve Şîî Kaynaklara Göre Gazve ve Seriyelerde Hz. Ali (-eş-Şâmî ve el-Meclisî Örneği)

Çalışmamızda, Ehl-i Sünnet ve Şîâ açısından önemli bir şahsiyet olarak Hz. Ali'ye dair ortaya çıkan tasavvurlar, mukayeseli olarak Sünnî tarihçi Muhammed b. Salih eş-Şâmî'nin (ö. 942/1536) *Sübülü'l-Hüda* isimli eseri ve Şîî tarihçi Muhammed Bâkır el-Meclisî (ö. 1111/1700)'nin *Bihâru'l-Envâr* adlı eseri özelinde gazve ve seriyeler ile ilgili rivayetlerde Hz. Ali'nin nasıl takdim edildiği tahlil edilmekte; ilgili nakillerin savaştı yönü itibarıyla Hz. Ali hakkında ne tür bir algı oluşumuna zemin hazırladığının üzerinde durulmaktadır. İşleyiş olarak eş-Şâmî'nin daha erken vefat etmesinden hareketle ilk olarak onun eserindeki rivayetler, daha sonra el-Meclisî'nin eserindeki rivayetler ele alınmıştır. Araştırma; giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. *Giriş* kısmında, çalışmanın amacı ve önemi, yöntemi, kaynakları, Sünnîlik ve Şîîliğin dinî-siyasî bir mezhep olarak ortaya çıkışı ve İslam Tarihi bağlamında siyasi ve itikadi konulardaki yaklaşımlarının tarih yazıcılığına yansımalarına değinilmektedir. Akabinde her iki mezhebin sahabe, emîrû'l-mü'minîn, Ehl-i Beyt kavramlarıyla ilgili algısından genel hatlarıyla bahsedilmektedir. Şîî düşünceye yön veren Ahbârilik-Usûlîlik anlayışları ile gazve ve seriyenin mahiyeti kavramsal olarak ortaya konmaktadır. *Birinci Bölümde* müellifler ve eserleri, mukaddimeler ve ikincil kaynaklardan hareketle anlatılmaktadır. *İkinci Bölümde* gazveler genel seyri itibarıyla özetlendikten sonra eş-Şâmî ve el-Meclisî'nin eserlerine yansıyan rivayetler benzer ve farklı yönleri ile ele alınmakta; mukayeseli olarak tahlil edilmektedir. Aynı şekilde *Üçüncü Bölümde* seriyeler incelenmektedir. Bölüm sonunda genel olarak rivayetlerde öne çıkan bazı kişi, durum, sıfat ve semboller değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ehl-i Sünnet; Şîâ; Hz. Ali; Gazve; Seriyeye

About the Book

Ali ibn Abi Talib in gazwas and Sariyyas from Sunni and Shiite Perspectives -Example of al-Shamaki and al-Majlisi-

In this research, I intend to deal with the reports of Ali ibn Abi Talib's role during the battles when Muhammad (pbuh) was alive. I compare reports from the Sunni Muhammad Saleh al-Shami's *Subulu'l-Huda* and the Shiite Muhammad Baqir al-Majlisi's *Behar al-Anwar*. I specifically focus on how Ali was represented and how his belligerency was taken into consideration in two resources. In research design, I give priority to the reports in al-Shami's book as it is chronologically earlier than al-Majlisi's. The research consists of an introduction and three subsequent chapters. In introduction, besides articulations of importance, purposes, and primary resources of the research, you will find a discussion of how Sunnism and Shiism as religious-political sects have emerged and how their emergence conditioned the later political and doctrinal historiography. This is followed by a brief conversation on their respective approaches to key concepts like *sahaba*, *amir al-mu'minin*, and *ahl al-bayt*. I do not ignore the important distinction between *akhbari* and *usuli* interpretations of the Shiism. The introduction ends with a historical conceptualization of *gazwa* and *sariyya*. The first chapter deals with the secondary sources on the two books and their authors. The second chapter, after an outline of the events in the battlefields, takes the task of comparing and then analyzing how similar and different al-Shami and al-Majlisi reported the same events in *gazwas*. In the third chapter, same task is undertaken for *sariyyas*. This chapter concludes with a general discussion of significant persona, themes, and symbols of the reports.

Keywords: Ahl as-Sunnah; Shiism; Ali İbn Abi Talib; Gazwa; Sariyya

*Her daim dualarını ve gölgelerini eksik etmeyen
Annem Şerife Çakmak ve
Babam İsmail Çakmak'a
ithafen...*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	11
KISALTMALAR	13
GİRİŞ	15
A. Çalışmanın Konusu, Amacı ve Önemi	15
B. Çalışmanın Yöntemi	16
C. Çalışmanın Kaynakları	16
D. Kavramsal Çerçeve	17
E. Sünnî ve Şîfî Kaynaklarda Tarih Yazıcılığını Etkileyen Faktörler	23

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜELLİFLER VE ESERLERİ	27
A. EŞ-ŞÂMÎ ve SÜBÜLÜ'L-HÜDÂ'SI	27
1. eş-Şâmî'nin Hayatı	27
2. eş-Şâmî'nin İlmî Çalışmaları ve Eserleri	28
3. Sübülü'l Hüdâ'sı	29
B. el-MECLİSÎ ve BİHÂRU'L-ENVÂR'I	34
1. el-Meclisî'nin Hayatı	34
2. el-Meclisî'nin İlmî Çalışmaları ve Eserleri	37
3. Bihâru'l Envâr'ı	41

İKİNCİ BÖLÜM

GAZVELERDE HZ. ALİ	49
1. Bedir Gazvesi	49
2. Uhud Gazvesi	56
3. Hendek Gazvesi	64
4. Beni Kurayza Gazvesi	72
5. Hudeybiye Seferi	75
6. Hayber Gazvesi	78
7. Mekke'nin Fethi	91
8. Huneyn Gazvesi	97
9. Tâif Gazvesi	101
10. Tebük Gazvesi	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SERİYYELERDE HZ. ALİ -----	111
1. Zâtü's-Selâsil Seriyyesi-----	111
2. Yemen Seriyyeleri-----	122
GENEL DEĞERLENDİRME -----	127
SONUÇ -----	139
KAYNAKÇA -----	141
DİZİN -----	147

ÖN SÖZ

Müslümanlar açısından Hz. Muhammed (sav)'e yakınlığı, savaşlardaki cesareti, halifeliği ve birçok yönüyle önemli bir şahsiyet olan Hz. Ali, tarih yazarlarının gündemini daima meşgul etmiştir. Onun hakkında müstakil çalışmalar yapılmakla birlikte İslam tarihini derinden etkileyen olaylarda gösterdiği tavır tarihçiler tarafından incelenmiştir. Bununla birlikte erken dönemlerden itibaren İslam dünyasında yaşanan mezhepsel ayrılıklar tarih yazıcılığını da doğrudan etkilemiştir. Sözelimi Hz. Ali'ye dair oluşan tasavvur Şiîliğin mezhepsel olarak varlık gayesi haline gelmiştir. Sünnî düşünce bu duruma kayıtsız kalmayarak Hz. Ali'yi faziletli bir sahabi olarak görmekle birlikte Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer başta olmak üzere İslam tarihinde etkin olan sahabîleri de öneleme, Hz. Ali tasavvurlarını da buna göre şekillendirme yoluna gitmiştir. Böyle bir ortamda Hz. Ali'ye dair algıların da mezhebi yaklaşımlara göre şekillenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Çalışmamız, bu çerçevede Sünnî ve Şiî siyer kaynaklarından eş-Şâmî'nin *Sübüli'l-Hüdâ'sı*, el-Meclisî'nin ise *Bihâru'l-Envâr'ı* esas alınarak gazve ve seriyyelerde Hz. Ali'yle ilgili rivayetlerden hareketle, iki mezhebin Hz. Ali tasavvurlarını mukayeseli olarak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mezhepsel kaygıların devreye girmesi ile rivayetlerin nasıl bir değişime uğradığı ve bu durumun zihinsel arka plan itibarıyla tarih yazıcılığında ne türden bir etki meydana getirdiği tahlil edilmektedir. Daha açık ifade ile İslam Tarihinin klasik kaynaklarının teşekkülünden sonra siyer malzemesinin doğal olarak genişlemesi durumu göz önüne alınarak, 16-17. yüzyıl gibi oldukça geç bir dönemde söz konusu genişlemenin, Hz. Ali'nin gazve ve seriyyelerdeki rolü özelinde, rivayetlere nasıl yansıdığı irdelenmektedir.

Sünnî-Şiî ekoller arasında farklı tasavvurların oluşmasında Hz. Muhammed'in vefatından sonra yaşanan hilafet tartışmaları-

nın en önemli etkenlerden biri olduğu tezi merkeze alınmakta; rivayetlerin bu temel üzere oluştuğuna dair incelemeler ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Esere konu olan eş-Şâmî'nin *Sübülül-İ-Hüdâ*'sı ve el-Meclisî'nin ise *Bihâru'l-Envâr*'ında yer verilen nakillerde haydar ve kerrâr sıfatı, Zülfikâr kılıcı gibi sembolik unsurlar ve çeşitli harikulâde olaylar ile Hz. Ali'ye dair oluşan tasavvurlar, somut örnekler üzerinden ortaya konmaktadır.

Giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızda *Girişte* konuya dair teorik çerçeve, yöntem ve bağlamı ortaya koyduktan sonra *Birinci Bölümde* iki müellif ve eserleri tanıtılmaktadır. *İkinci Bölümde* gazvelerde meydana gelen olaylara ilişkin; *Üçüncü Bölümde* ise seriyelerde cereyan eden hadiselerle ilgili rivayetlerde, iki esere yansıyan Hz. Ali algıları ele alınmaktadır.

Konuya dair daha önce yapılmış çalışmalarda sadece öne çıkan bazı sıfatları ile Hz. Ali tasavvurlarının işlendiğini; araştırmaların kült hale gelmiş algılara yapılan atıflar nispetinde sınırlı tutulmuş olduğunu tespit ettik. Bu yönüyle çalışmamız, Sünnî-Şîî algılarının mukayese edilerek ve belirli bir dönem esas alınarak iki mezhebin Hz. Ali tasavvurlarının ayrıntılı bir şekilde incelenmesi bakımından ilk olma özelliği taşıyor. Dolayısıyla İslam Tarihi araştırmalarında konuyla ilgili yeni çalışmalara sevk etmesi bakımından eserimizin önemli bir yere sahip olmasını umuyoruz.

Lisans döneminden itibaren talebesi olduğum, beni böyle önemli bir konuyu araştırmaya sevk eden ve çalışmamın her aşamasında desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet Özdemir hocama şükranlarımı sunmayı yerine getirilmesi gereken bir vecibe biliyorum. Aynı şekilde akademik çalışmalara yönelmemde yakın desteğini gördüğüm Prof. Dr. Mehmet Akkuş hocama, çalışmamın hazırlanmasında destek veren arkadaşım Arş. Gör. Fatma Nur Kalan'a ve tabi ki her zaman en büyük destekçim olan değerli eşim Sümeyye Çakmak'a, aileme ve yanımda olan bütün sevdiklerime ayrı ayrı şükranlarımı sunuyorum.

KISALTMALAR

ABD	: Anabilim Dalı
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
bkz.	: Bakınız
BEUSBED	: Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
ed.	: Editör
EÜİFD	: Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Hız.	: Hazreti
Krş.	: Karşılaştırma için bakınız
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ty.	: Tarih yok
ö.	: Ölümü
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları